

DIKTATURERNAS

PROFILER

Av fil. lic. PER ENGDÄHL, Stockholm

Den parlamentariska demokratin har blivit föremål för ett ingående statsvetenskapligt studium. I varje land utformas dess liv av den nationella egenarten, de historiska förutsättningarna och de ledande politikerna. Demokratiens idéer äro ej heller entydiga. Grunden är visserligen densamma, kravet på folkets i allmänna val uttryckta vilja, men det sätt, på vilket denna vilja sedan skall förverkligas, skiftar från stat till stat och från tänkare till tänkare. Demokratiens största patos är den enskildes frihet, och de demokratiska statsformerna bli därför bärare av starka skyddsanordningar gentemot medborgare och institutioner. Genom en balans mellan olika makter i staten, »maktfördelning», har man sökt skapa en garanti mot ensidigt maktmissbruk från någondera statsmaktens sida. Vår egen grundlag liksom Förenta Staternas konstitution äro byggda på denna princip.

Balansen mellan olika makter förekommer emellertid även i den rent parlamentariska demokratin. Parlamentarismen överflyttar visserligen all makt i den folkvalda representationens hand, men inom denna skapa de olika partierna en spänning, som i längden omöjliggör en partidiktatur. Den parlamentariska partipolitikens spelregler äro till för att demokratiens naturliga system av vikter och motvikter icke skall bringas i olag.

De demokratiska statsskickerna erbjuda sålunda stora inbördes olikheter. Englands berömda parlamentarism har skapat starka och ledande regeringar, burna av stora partier. Idéerna spela här mindre roll än solidariteten med det praktiska handlingsprogrammet i det aktuella läget. På andra sidan Kanalen har ett annat parlamentariskt system utbildat sig med otaliga småpartier, med hastigt växlande regeringar, med kolartro på abstrakta idéer och med benhård logik i stället för nyktert krumbuktande common sense. Medan Englands förvaltning och kommunala liv karakteriseras av frihet och självständighet, bär den franska motsvarig-

heten prägel av cesaristisk likriktning, oberörd av alla demokratiska doktriner.

När diktaturen några år efter kriget gjorde sitt intåg i Europa, betraktades den i allmänhet som en tillfällig kris i den demokratiska utvecklingen. Man jämförde den med de napoleonska kejsardömena i Frankrike och spådde den ett likartat öde. Diktaturstaterna ha emellertid visat, att deras kynne är något helt annat än den franska cesarismen. Det är framför allt i fascismens Italien och nationalsocialismens Tyskland, som den nya staten har utbildats på ett följdriktigt sätt. Diktaturen framstår i dessa länder varken som ett provisorium eller som en improvisation. Den framträder med samma anspråk som demokratien. Den har sin egen idévärld, ur vars tankegångar den hämtar motiv för de arbetsformer och institutioner, som den utgestaltar. Fascistisk och nationalsocialistisk diktatur ha mycket gemensamt, men de ha var och en sin markanta profil, mejslad av de män, som fört rörelserna till seger, och av de idéer, som lyst deras väg.

Fascismen är ursprungligen ett skott på den europeiska arbetarrörelsens vittförgrenade träd. Det är i främsta rummet den romanska syndikalismen med dess lära om historien som ett enda stort hjältedrama, om idéerna som strålande myter, som mänsklighetens eldstoder på vägen framåt, som inspirerat fascismen. Men medan syndikalismens myt var myten om klasskampen och generalstrejken, blev fascismens myten om Italien, myten om det återuppståndna Rom. Den nya tidens spänning mellan nationell självhävdelse och socialistisk nyordning i samhällets inre framträder med utomordentlig skärpa hos fascismen.

Vid studiet av den demokratiska staten brukar man alltid röra sig med de hävdvunna begreppen, verkställande, lagstiftande och dömande makt. Dessa begrepp ha emellertid ingen hemortsrätt i ett studium av diktaturens skaplynne. Här har all makt samlats på en punkt, i den högsta statsledningens hand, och underordnade organ få endast sin makt överlåten från denna högsta ledning. Diktaturens väsen kommer man inpå livet först om man söker komma underfund med dess olika sidor. Staten uppträder i olika uppgifter eller på olika verksamhetsområden med skiftande statsorgan. Här komma Rudolf Kjelléns gamla begrepp åter till heders, staten som samhälle, hushåll och regemente. Och härtill kommer ett annat, staten som ödes- och kulturgemenskap. Staten företrädes i diktaturen av ledaren. Hans personlighet för-

kroppsligar statstanken. De olika sidorna i statens väsen bäras sedan upp av olika under ledaren stående organ eller organisationer. Den fascistiska diktaturens uppbyggnad är härutinnan mest karakteristisk. Detta är rätt naturligt, då fascismen är den äldsta och mest utvecklade av de nya staterna.

Den italienska statens högsta ledning utgöres av fascismens stora råd, *il gran consiglio del fascismo*. Dess ordförande är Mussolini. Under Stora Rådet förgrenar sig sedan staten i tre huvudarmar, förvaltningen, korporationerna och det fascistiska partiet. Förvaltningens spets utgöres av regeringen, vars chef är Mussolini. Regeringen är således underordnad Stora Rådet. Under regeringen stå sedan de olika administrativa organen på samma sätt som i en demokratisk stat. Förvaltningen företräder vad Kjellén kallar staten som regemente. Den korporativa organisationen företräder staten som samhälle och hushåll. I spetsen för de olika korporativa sammanslutningarna står det nationella korporationsrådet, presiderat av Mussolini. Under detta råd stå två olika slag av organisationer, dels de s. k. confederationerna, sammanslutningar av arbetare och arbetsgivare inom olika näringsgrenar. Deras främsta uppgift är reglerandet av den sociala freden och det sociala samarbetet. Samordnad med dem står den sammanslutning, som tar hand om folkets fritid, den s. k. *Dopolavoro*, »Efter arbetet». Det är staten som samhälle. Vid sidan härav möta vi korporationerna, d. v. s. tjugutvå församlingar, vilka var och en företräda en viss gren av produktionen. I en korporation finnas t. ex. representanter för silkesmask-odlarna och deras arbetare, för sidenvävarna och deras personal samt för textilindustriens försäljningsorganisationer, exportörer eller importörer. En sådan korporation har till uppgift att leda produktionen inom ifrågarande näringsgren. Just nu lägga korporationerna i Rom upp planer för en ekonomisk nyordning av hela Abessinien. Det experiment, som här skall göras, påminner i hög grad om det kommunistiska experimentet i Ryssland. I båda fallen gäller det att planmässigt och i jätteformat förvandla ett av modern industri relativt oberört land till ett tidsenligt industri-land. Korporationernas uppgifter och arbetssätt för också tanken till socialistiska produktionsmetoder. De äro det levande uttrycket för staten som hushåll.

Den tredje av fascismens statsorgan är partiet. Partidirektionen, med Mussolini som självskriven ordförande, sorterar liksom

regeringen och korporationsrådet direkt under Stora Rådet. Partiet förkroppsligar den åskådning, som genomsyrar den fascistiska staten. Det utgör statens propagandamedel bland folket. Dess riktlinjer äro grundvalen för folkets andliga liv. Press och litteratur, konst och vetenskap, arbeta i viss mån i dess tjänst. Partiet förkroppsligar staten som ödes- och kulturgemenskap.

I Tyskland har utvecklingen ännu icke bringat samma klarhet i läget som i Italien. När förhållandena här hunnit stabilisera sig, är det möjligt, att den italienska tredelningen inte visar sig vara den bästa, när det gäller att fånga den tyska diktaturens egenart. För närvarande kan man dock skönja mycket typiska ansatser i de tre huvudlinjerna.

Den högsta tyska statsledningen är riksregeringen, vars chef samtidigt har övertagit posten som rikspresident. Vid sidan av de äldre ministerierna har det nationalsocialistiska partiets ledning infogats. Den ställföreträdande partiledaren är sålunda rikminister utan portfölj. Inom regeringen har det kunnat förmärkas en tendens till utbildandet av en inre cirkel. Utnämmandet av Göring till en slags ekonomisk diktator med befogenhet över de ekonomiska ministerierna, de senaste fullmakterna till Goebbels, som gör honom till en sorts kulturell ledare med sådana män som kulturministern Rust, kyrkoministern Kerrl och i viss mån rättsministern Frank under sig, äro symptom i denna riktning. Utnämningen av Blomberg till fältmarskalk ger krigsministern en företrädesställning framför samtliga försvarsgrenschefer. Arméns och marinens överbefälhavare ha samtidigt erhållit riksmisters rang, vilket i någon mån utökar den egentliga riksregeringens antal.

Om den första av de tre grenarna, förvaltningen, är i Tyskland ingenting särskilt att säga. Den kommunala självstyrelsen i demokratisk mening har här liksom i Italien avskaffats. Borgmästaren eller »Dorfschultzen» har en ledares befogenheter. Likaså har ledarprincipen helt genomförts inom ämbetsverken.

Korporatismen befinner sig i Tyskland blott i begynnelsen. Av de s. k. »riksstånden», är det endast ett, som är fullt utbildat, nämligen jordbruket. Under ledning av den unge jordbruksministern Darré har en fullständig korporativisering ägt rum. Vid sidan av jordbruket finns det även ett industriens, handels och hantverkets riksstånd. Men dessa organisationer äro blott sammanslutningar av företag i stil med exempelvis Sveriges

industriförbund. Någon motsvarighet till riksståndet för jordbruket utgöra de icke. Här har nationalsocialismen tills vidare givit efter för de storindustriella kretsarnas motstånd.

På det kulturella området har däremot den fackliga organisationen hunnit längre. Rikskulturkammaren med en rad underavdelningar utgör på denna punkt organisationernas topp. Likaså ha de fackliga sammanslutningarna inom den s. k. »arbetsfronten» företagit en omorganisation av de gamla fackföreningarna, så att de nuvarande arbetar- och tjänstemannaorganisationerna närmare ansluta sig till de olika industrigrenarna. Arbetsfronten jämte industriens, handelns och hantverkets riksstånd utgöra i viss mån motsvarigheter ehuru ofullständiga till de italienska confederationerna. Staten som samhälle har i Tyskland hunnit längre än staten som hushåll. Någon motsvarighet till korporationerna förekommer nämligen icke i Tyskland, om man möjligen undantar jordbruksministeriet.

Däremot står det nationalsocialistiska partiet i samma förhållande till det offentliga livet som det fascistiska. Man kan måhända våga det påståendet, att kulturlivet och partiet i Tyskland gå fram utefter två mera markant skilda linjer än i Italien. I riksregeringen representeras dessa linjer av riksministrarna Goebbels och Hess. Staten som kulturgemenskap och staten som öde skall kanske här få två olika organisatoriska uttryck.

Den tyska staten är ännu i vardande. Men man kan dock tydligt urskilja dess rötter i den nationalsocialistiska idévärlden. Nazismen har icke på samma sätt som fascismen sprungit fram ur arbetarrörelsen. Dess småborgerliga signatur är mera i ögonen fallande. Kravet på en markant statsprofil har icke här spelat samma roll. Korporatismens socialistiska tendenser hållas ännu i bakgrunden. Å andra sidan har differentieringen på det ideologiska arbetets område gått längre än i Italien. Där Mussolini medvetet låter den flammande extasen drapera en kall beräkning, där väver Hitler omedvetet samman realpolitiska motiv och romantiska föreställningar. Det ligger något av den personliga skillnaden mellan il duce och der Führer i italiensk och tysk statsorganisation. För förståelsen av vad som sker i dagens Europa blir det till sist också nödvändigt att känna till diktaturernas profiler. De utgöra samma reflexer av djupgående strömningar och viljeriktningar som de demokratiska statskickens skiftande former för balans mellan makter och intressegrupper.